

Н. В. Волкова, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного та митного права Академії митної
служби України

ЩОДО СПРИЯННЯ З БОКУ МИТНИХ ОРГАНІВ ЗАХИСТОВІ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ПІД ЧАС ПЕРЕМІЩЕННЯ ТОВАРІВ ЧЕРЕЗ МИТНИЙ КОРДОН

Проведено аналіз наданих митним органам окремих правомочностей щодо сприяння захистові прав інтелектуальної власності при імпорті та експорті товарів, а також внесено пропозиції щодо вдосконалення методичного забезпечення для проведення митного контролю за товарами, що містять ОПІВ.

The analysis of certain competences given to custom authorities as to the assistance of incorporeal right protection both in import and export of goods has been conducted; the proposals as to methodological supplying on the carrying out of customs supervision of goods containing the incorporeal right object have been assigned.

Ключові слова. Сприяння захисту прав інтелектуальної власності, об'єкти прав інтелектуальної власності, фальсифікована продукція, контрафактна продукція.

Вступ. Питання захисту прав інтелектуальної власності набувають особливого значення у зв'язку зі вступом України до Світової організації торгівлі (СОТ). Необхідною умовою для вступу України до СОТ була обов'язкова відповідність національного законодавства нормам Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS).

Відповідно до вимог частини III Угоди TRIPS “Захист прав інтелектуальної власності” країни-учасниці зобов'язуються забезпечити на своїй території дію таких процедур, які дозволяють здійснювати заходи, що запобігають порушенню законодавства у сфері охорони прав інтелектуальної власності та їх недопущення.

Сьогодні Україна є членом Світової організації торгівлі, і це головний аргумент на користь того, що сформовано законодавчу базу й організаційну систему державних органів, які прямо або опосередковано забезпечують захист прав у сфері інтелектуальної власності.

Постановка проблеми. Метою дослідження визначається проведення аналізу наданих митним органам окремих правомочностей щодо сприяння захисту прав інтелектуальної власності як при імпорті, так і при експорті товарів, а також розробка пропозицій стосовно вдосконалення методичного забезпечення для проведення митного контролю за товарами, що містять об'єкти права інтелектуальної власності (ОПІВ).

Об'єкт дослідження – сфера суспільних відносин, що виникають, розвиваються та припиняються у сфері діяльності митних органів щодо сприяння захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон. Важливо зазначити, що Митний кодекс регламентує саме порядок “сприяння захисту”, а не “охорони” чи “захисту” прав інтелектуальної власності митними органами.

Предмет дослідження становлять законодавство України, міжнародні нормативно-правові акти та узагальнення практики реалізації норм права щодо переміщення через митний кордон товарів, котрі містять об'єкти права інтелектуальної власності.

Результати дослідження. На рівні монографічних досліджень питанням організації та здійснення митного контролю за переміщенням товарів, що містять ОПІВ, присвячено праці О. М. Тропіної [1] (2003 р., а наприкінці 2006 р. до розд. X МК “Сприяння захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон” внесено суттєві зміни та доповнення), А. Г. Ворожейкіної [2] (2008 р., однак дослідження виконувались у Російській Федерації, з економічних наук).

© **Н. В. Волкова, 2009**

Митний контроль за переміщенням товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, є першим реальним бар'єром для імпортованої контрафактної продукції. Важливо забезпечити належне методичне супроводження зазначеного контролю з огляду на те, що відповідні зміни до Митного кодексу внесено тільки два роки тому.

Характерна риса сучасної економіки – інтенсивне поживлення інноваційної діяльності. Життєздатність економіки визначається масштабами та якістю накопичення інновацій, а саме: нових ідей, технологій, продуктів, управлінських систем, які є результатом розвитку науки та інноваційної діяльності [3, 613]. Активна інвестиційна політика країни – це передумова стабілізації економіки і забезпечення переходу на сталі темпи економічного зростання. Нестабільність політичної ситуації – важлива, однак не єдина перешкода для модернізації та оновлення основного капіталу країни. Не останній стримуючий фактор для інвесторів – недостатня ефективність дій, спрямованих на відвернення та припинення правопорушень у сфері інтелектуальної власності. Зрозуміло, що порушенню таких прав під час переміщення товарів через митний кордон має протистояти, в першу чергу, потужна законодавча база.

Для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності переміщення товарів, що містять об'єкти інтелектуальної власності, має певні ускладнення порівняно із загальноприйнятими процедурами. Митні органи все більше уваги приділяють законності ввезення-вивезення таких товарів. З метою реалізації конституційних норм, ефективності боротьби з порушеннями у сфері інтелектуальної власності, наданні зацікавленим особам можливостей для застосування заходів з недопущення порушення прав на об'єкти

інтелектуальної власності Митний кодекс України передбачає положення про застосування митними органами по відношенню до осіб, які здійснюють переміщення об'єктів права інтелектуальної власності, заходів, пов'язаних із припиненням випуску товарів.

Увезення та розповсюдження контрафактної продукції пов'язано із заниженням митної вартості товарів та фальсифікацією кількісних і якісних показників товарів, що впливають на розрахунок митних платежів.

Вважаємо за доцільне вивчати закордонний досвід, адже проблеми з порушеннями прав інтелектуальної власності мають місце під час переміщення всіх кордонів. Прагнення обміну досвідом боротьби з порушеннями прав інтелектуальної власності покладено в основу Рішення про Концепцію формування національних баз даних та організації міждержавного обміну інформацією про відвернення та припинення правопорушень у галузі інтелектуальної власності (2006 р.) [4]. Заклики до боротьби з контрафакцією сьогодні лунають вже не лише від владних організацій. Яскравим прикладом мобілізації бізнесових структур став Четвертий глобальний конгрес з питань боротьби з контрафакцією та піратством, що відбувся 3–5 лютого 2008 р. у Дубаї. Знаково, що такий міжнародний захід проводився Всесвітньою митною організацією і Дубайським митним управлінням. Окрім того, активними організаторами стали: Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол), Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ); сприяли проведенню конгресу і світова ділова спільнота, представлена Міжнародною торговельною палатою (МТП), і Міжнародна асоціація товарних знаків (ІНТА), і Міжнародна асоціація управління безпекою (ІСМА). Лейтмотивом конгресу став заклик до національних та міжнародних політичних лідерів про активізацію дій щодо боротьби з піратством [5].

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 11 червня 2008 р. затверджено план заходів щодо виконання у 2008 р. Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, в якому на грудень 2008 р. заплановано підготовку проекту Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів з питань авторського права і суміжних прав”. 2008 р., крім іншого, ознаменований вступом України до Світової організації торгівлі, у зв'язку з чим прийнято Закон “Про внесення змін до деяких законів України з інтелектуальної власності в частині виконання вимог, пов'язаних зі вступом України до СОТ” [6]. Відповідно у квітні 2008 р. внесено зміни до законів “Про охорону прав на знаки для товарів і послуг” та “Про охорону прав на зазначення походження товарів”. (З огляду на те, що вже вносилися зміни до цих законів, дивно, чому все ж такі не уніфіковано назви об'єктів інтелектуальної власності, і Цивільний, і Митний кодекси оперують поняттями “торговельні марки”, “географічні зазначення”, а Закон – поняттям “ознаки для товарів та послуг”).

Співпраця держави з бізнесовими структурами у сфері захисту інтелектуальної власності повинна стати взаємовигідною та результативною. Однак капіталізація (за умови якої можливе використання інтелектуальної власності в господарській діяльності) об'єктів права інтелектуальної власності в Україні відбувається вкрай повільно, заощаджуючи на патентах і ліцензіях, суб'єкти господарювання втрачають набагато більше. Прикладом вдалого використання винаходів за межами України є історія відомої фірми TOYOTA (Японія). У 1896 р. Сакігі Тойота отримав патент, який удосконалював відомий у Європі ткацький верстат. Через 13 років Сакігі отримав патент на важливий винахід – автоматичний ткацький верстат. У наступні роки було отримано багато патентів на доповнюючі винаходи до цього верстата. У 1924 р. син Сакігі, Кіхіро Тойота, уклав ліцензійну угоду з компанією братів Платт на виключне право виготовляти і продавати автоматичний ткацький верстат у будь-якій країні, окрім Японії, Китаю та Сполучених Штатів Америки. Вартість ліцензії становила \$25 млн, на які Кіхіро заснував відому автомобільну фірму TOYOTA.

Вдала торговельна марка – важливий внесок в економіку підприємства, тому що вона дозволяє зайняти на ринку вигідне становище, що базується на визнанні даної торговельної марки покупцями.

Так, фантастичний успіх кінострічки “Гаррі Поттер і філософський камінь” (\$93,5 млн доходу за перші три доби прокату) підштовхнув кіностудію “Warner Brothers” на передачу прав на користування цією маркою за ліцензійними угодами іншим фірмам для використання у бізнесі від виробництва ляльок до програмного забезпечення, від чого отримано значний додатковий прибуток [7, 79–80].

Повертаючись до налагодження співпраці бізнесових структур та митних органів, зазначимо таке: з огляду на позицію законодавця при встановленні компетенції митних органів як такої, що “сприяє” захистові прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон, ця співпраця має бути акцептована саме правовласниками ОПІВ.

Нагадаємо, що особливість митного контролю та митного оформлення товарів, котрі містять ОПІВ, полягає в тому, що особа, якій належать майнові права на ОПІВ та яка має підстави вважати, що під час переміщення товарів через митний кордон України порушуються чи можуть бути порушені її права на ОПІВ, має право подати до спеціально уповноваженого митного органу виконавчої влади в галузі митної справи заяву про сприяння захистові належних їй майнових прав на ОПІВ шляхом унесення відповідних відомостей до митного реєстру ОПІВ (ч. 1 ст. 256 МК) [8, 119].

Під час реєстрації ОПІВ у митному реєстрі правовласник зобов'язаний забезпечити свій можливий обов'язок відшкодування витрат за зберігання, експертизу ОПІВ, інші відповідні витрати митних органів, а також відшкодування збитків власникові товару в разі непідтвердження порушень. Способом забезпечення виконання зобов'язання у ст. 257 МК визначено застава або іншу еквівалентну гарантію.

Застава, згідно з нормами Цивільного кодексу, законами України “Про заставу”, “Про іпотеку”, “Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень”, – це узагальнююча форма забезпечення зобов'язання, вона може бути кількох видів, серед найпоширеніших – застава та іпотека. Крім того,

особливий порядок передбачено для застави майнових прав, для застави товарів у переробці, ще є “морська іпотека” (за Кодексом торговельного мореплавства).

Для того щоб правовласники ОПВ не забезпечували свої зобов'язання будь-яким майном (квартирами, машинами, картинами) та майновими правами, законодавець уповноважив ДМСУ як орган, що визначає види застави і види еквівалентних гарантій, а також порядок їх надання митним органам (ч. 11 ст. 257 МК). Згідно з наказом Державної митної служби України № 520 від 20.06.2007 р. “Про затвердження Порядку надання застави або еквівалентної гарантії з відшкодування витрат, пов'язаних з діями митних органів України щодо сприяння захисту прав інтелектуальної власності” у разі внесення ОПВ до митного реєстру правовласник зобов'язаний надати або грошову заставу, або гарантію банку. Розмір гарантійної суми (як при грошовій заставі, так і при гарантії банку) є величиною фіксованою і становить еквівалент 5000 євро. Дозволено вносити і більшу суму, валюта – на розсуд правовласника, може бути як національною, так і іноземною.

Отже, щоб митні органи здійснювали контроль за переміщенням товарів з ОПВ, останні необхідно внести до митного реєстру. Існують винятки. Це можливість зупинення митного оформлення товарів за ініціативою митного органу (навіть якщо товар не внесено до зазначеного реєстру). Йдеться про ст. 257-1 МК, однак якщо протягом трьох днів після отримання повідомлення про факт призупинення оформлення “підозрілого” товару правовласник не подасть відповідне клопотання та еквівалент 5000 євро, то митне оформлення буде здійснено у загальнозстановленому порядку.

Крім того, митні органи залучаються до контролю за дотриманням прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон у режимах експорту, імпорту, на які мають бути документи від Державного департаменту інтелектуальної власності МОН України (здебільшого йдеться про диски для лазерних систем зчитування).

Можливо, незначна диференціація розміру грошової застави до окремих ОПВ підвищила б бажання правовласників ініціювати захист своїх прав при незаконному переміщенні їх ОПВ через митний кордон. Чи завжди для експертизи та зберігання (при можливому зупиненні всіх перелічених у ч. 2 ст. 256 МК ОПВ) необхідна сума у 50 000 гривень? ¹¹

Висновки. Власники ОПВ мають об'єднуватися та надавати методичну допомогу митним органам щодо ідентифікації контрафактної продукції. Правовласники зацікавлені в ефективності сприяння митним органам, і саме вони можуть розробити методичні та довідкові матеріали для ідентифікації своїх товарів, що містять ОПВ.

Привертає увагу факт відсутності в Митному кодексі України прямої правової охорони таких об'єктів права інтелектуальної власності, як винаходи, корисні моделі, комерційні таємниці, ноу-хау. Йдеться про ч. 2 ст. 256 “Спеціально уповноважений орган виконавчої влади в галузі митної справи веде митний реєстр об'єктів права інтелектуальної власності на підставі заяв власників майнових права на об'єкти авторського права і суміжних прав, прав на торговельні марки, промислові зразки та географічні зазначення”. Доречно доповнити цитовану норму таким об'єктами прав інтелектуальної власності, як винаходи, корисні моделі, ноу-хау, комерційні таємниці; в перспективі – “інжиніринг”. Крім того, Цивільний кодекс надає правову охорону, крім “торговельної марки” (гл. 44 ЦК), ще й окремо “комерційному найменуванню” (гл. 43 ЦК).

Пропонується все ж таки на законодавчому рівні визначити поняття “фальсифікованої” та “контрафактної продукції” і відповідно здійснити диференціацію у способах впливу на порушників, можливо, і міру відповідальності.

Одним зі способів підвищення ефективності боротьби з контрафакцією та піратством має стати взаємодія та чіткіша координація роботи Державного департаменту з прав інтелектуальної власності, митних органів, підрозділів податкової служби, активізація їх співпраці з агенціями із захисту суміжних прав, пов'язаної з протидією контрафакції, відстеження тенденцій розвитку цього явища.

Доречно провести дослідження для з'ясування ступеня, в якому контрафакція на національному та міжнародному рівнях становить загрозу українським компаніям, а також іноземним інвесторам, що виявили зацікавленість до українського ринку або вже працюють на ньому. Суб'єкти підприємницької діяльності повинні відображати інтелектуальну власність у своїх активах та на балансах.

Зазначається, що в Російській Федерації зараз немає методик виявлення ризиків порушення прав власників об'єктів права інтелектуальної власності, що включають автоматичне або автоматизоване виявлення контрафактних товарів під час перевірки електронної копії митної декларації [2]. У зв'язку з цим ризик порушення прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон є значним. Митні органи України сьогодні також позбавлені такого роду методик.

Основні претензії США, Європейського Союзу, IFPI, Міжнародного альянсу інтелектуальної власності (ІПРА), інших міжнародних організацій викликає в Україні не власне законодавство, а ефективність його реалізації, реальні дії з припинення піратства, створення ефективної судової системи.

Проте це не означає, що не потрібне подальше вдосконалення законодавства у сфері захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення відповідних товарів через митний кордон, але ж і наявна нормативно-правова база дозволяє працювати більш ефективно. Потребує розробки методичне забезпечення діяльності, пов'язаної зі сприянням захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон.

1. Тропіна О. М. Організаційно-правові засади здійснення митного контролю за дотриманням прав інтелектуальної власності при переміщенні товарів через митний кордон України [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 / НАДПС України / О. М. Тропіна. – Ірпінь, 2003. – 20 с.
2. Ворожейкина А. Г. Совершенствование методических основ организации таможенного контроля за перемещением через таможенную границу РФ товаров, содержащих объекты права интеллектуальной собственности [Текст] : автореф. дис. на соискание научн. степени канд. юрид. наук : 08.00.05 / Российская таможенная академия / А. Г. Ворожейкина. – М., 2008. – 27 с.
3. Право інтелектуальної власності [Текст] : підруч. для студ. вищ. навч. закладів / О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін. ; за ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. – К. : Ін Юре, 2007. – 696 с.
4. СНД; Рішення, Концепція, Міжнародний документ від 25.05.2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main=z0987-00>
5. Про внесення змін до деяких законів України з інтелектуальної власності в частині виконання вимог, пов'язаних зі вступом України до СОТ : Закон України [Текст] // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 23. – Ст. 217.
6. Цибульов П. М. Основи інтелектуальної власності [Текст] / П. М. Цибульов. – К., 2005. – 175 с.
7. Митний кодекс України [Текст]. – Х. : Одіссей, 2008. – 216 с.
8. Про затвердження Переліку товарів із зазначенням їх кодів згідно з УКТЗЕД, на які Державним департаментом інтелектуальної власності МОН України видаються документи для здійснення митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України [Текст] / Наказ МОН України від 29.08.2008 № 79 // Офіційний вісник України. – № 79. – Ст. 2666. – С. 167.

---

¹¹ На 01.01.2009 курс: 1 євро = приблизно 10 гривень.